

**Lezing, gehouden op de voorjaarsconventie van
de Charismatische Werkgemeenschap Nederland
Delden, 18 mei 2012**

“Leer van mij....” Gemeente en parochie als gemeenschap van leerlingen

Sake Stoppels

Twee ervaringsberichten als piketpaaltjes

Stefan Paas is betrokken bij Via Nova, een nieuwe geloofsgemeenschap in Amsterdam. De gemeenschap is al weer een aantal jaren geleden gestart en richt zich vooral op de Amsterdamse seculiere young urban professional. Ze komen op de late zondagmiddag bij elkaar in de Vondelkerk. Dat is een heel interessant experiment waar je op zich al een lezing over zou kunnen houden, maar dat zal ik nu niet doen. Het gaat me nu vooral om de ervaringen die deze pionierende geloofsgemeenschap opdoet. Stefan Paas schrijft over de beleving van de kerk door deze jonge Amsterdammers. Ze zien de kerk als was het een restaurant. Als de gerechten goed smaken en de bediening en de sfeer prettig zijn, is er alle reden om er naar toe te gaan. Maar als je vandaag gaat, betekent het bepaald niet dat je volgende week weer gaat. Er zijn immers nog tal van andere goede restaurants. Bovendien, doorgaans eet je gewoon thuis, het restaurant is iets extra's. Ober of kok worden in je geliefde restaurant komt niet in je op en lid worden van een restaurant is al helemaal een bizarre gedachte.¹

Een tweede ervaring. De wijkkerkenraad van onze PKN gemeente stelt in 2009 een werkgroep visie & missie in met de opdracht om de gemeente te helpen een koers naar de toekomst te bepalen. Een belangrijk element daarbinnen is het formuleren van een *mission statement*. De werkgroep – waar ik zelf deel van uitmaakte – komt na consultatie van de gemeente (enquête en interviews) en na intensief onderling beraad met een voorstel dat aan de kerkenraad wordt voorgelegd. In wisselwerking tussen werkgroep en kerkenraad groeit vervolgens een concept tekst die op een gemeenteavond in het najaar van 2010 aan de gemeente wordt voorgelegd. De openingszin van die tekst luidt als volgt: ‘Wij zijn een open gemeenschap van leerlingen van Jezus Christus in Nootdorp.’ Het eerste gemeentelid dat reageert, doet dat tamelijk vernietigend: ‘hebben jullie nu werkelijk een heel jaar nodig gehad om dit te verzinnen?’ Deze reactie is in zekere zin ook zeer begrijpelijk. De bedoelde zin is binnen de gemeente van Christus een waarheid als een koe, waar oppervlakkig beschouwd ook weinig sturing van lijkt uit te gaan. Op de gemeenteavond zijn er meerderen die pleiten voor het vervangen van het woord ‘leerlingen’ door ‘volgelingen’. Dat zou minder vrijblijvend zijn. We hebben na onderling beraad toch vastgehouden aan het begrip ‘leerlingen’ omdat het begrip veel spannender is dan je op het eerste gezicht zou denken. ik kom aan het eind van mijn verhaal nog op deze gemeenteavond terug.

Twee zoekrichtingen

Twee ervaringen die op zich volledig los van elkaar staan, maar die ons wel midden in de thematiek brengen die op deze conventie centraal staat: kerkelijke gemeenschapsvorming in een tijd van sterk veranderende vormen van communicatie en binding. Het verhaal is bekend: mensen binden zich niet voor langere tijd, participatie wordt incidenteel en partieel, ‘lichte gemeenschappen’ zijn in trek. En dat restaurant-denken waar Paas het over heeft, zit ook in ieder van ons. Het heeft ook iets aantrekkelijks. Geen verplichtingen en knellende verbanden, maar juist de vrijheid van de consument, vrij om zijn religieuze waar bij elkaar te sprokkelen. Klassieke bindingspatronen en levenslange trouw aan een specifiek verband zijn feitelijk voorbij, wij zijn met z'n allen fundamenteel veranderd. In kerkopbouwkundige literatuur zie je die verandering ook terug. Ruwweg kun je daarbinnen twee hoofdstromen onderscheiden. Allereerst zijn er modellen en opbouwmethoden die mee willen gaan met

¹ Stefan Paas, ‘Mission among Individual Consumers’, in: Ryan K. Bolger (ed.), *The Gospel after Christendom. New Voices, New Cultures, New Expressions*, Baker Academics 2012, (nog niet gepubliceerd).

de veranderde patronen in binding en deelname. Ze zoeken een weg voor de kerk in een samenleving die heel anders in elkaar steekt dan 40 jaar geleden. Ze proberen wat meer rek aan te brengen in wat kerk is of zou moeten zijn. Mensen als Jan Hendriks, Gerben Heitink en Henk de Roest zoeken in deze richting een begaanbare weg. Daar zou vanmorgen heel veel over te zeggen zijn, maar ook dat doe ik niet. Vanmiddag ga ik er wel wat meer op in, in de werkgroep. Ik noem hier wel even een van de beelden die in deze kringen wil inspireren. Dat is het beeld van de Australische veeboer die zijn uitgestrekte land onmogelijk kan omheinen. Wat hij doet is *niet* het plaatsen van een hek, maar het slaan van een waterput waar de dieren kunnen drinken. Hij laat ze ook bij die bron los. Vroeg of laat zullen ze er altijd weer naar toegaan, hoever ze zich ook verwijderd hebben van die bron. Dus geen hek om de kerk, maar wel een levenskrachtige bron in haar centrum.²

De tweede groep van modellen zoekt juist een weg die ingaat tegen belangrijke tendensen in onze samenleving. Zij benadrukken de noodzaak van hechte en min of meer verplichtende vormen van christelijke gemeenschap. Het boek *Total Church* waarover Pieter Kleingeld afgelopen woensdag sprak, is er een goed voorbeeld van. In plaats van respect voor de persoonlijke vrijheid van mensen valt bij het concept van *Total Church* het accent op de verplichtende kant van het christen-zijn. De volgeling van Jezus heeft domweg geen keuze; hij zal omwille van zijn discipelschap deel moeten uitmaken van de geloofsgemeenschap. En dat is bepaald – om het maar wat plat te zeggen – geen kattepies. De auteurs van *Total Church* zeggen het Henri Nouwen na: “Gemeenschap wordt met enig recht wel omschreven als de plek waar de persoon met wie je het minst graag samenleeft, altijd leeft.”³ U zult het hebben begrepen, dit is echt een ander geluid dan dat van de Australische veeboer.

Ik zou vanmorgen een bijdrage aan het denken over gemeenschap willen geven met behulp van het concept ‘discipelschap’. Ik denk dat dat begrip ons kan helpen om goed over kerkelijke gemeenschap na te denken.

Gedachten bij de zoektocht: Bonhoeffer, discipelschap

Wat is christelijke gemeenschap? Die vraag houdt ons hier bezig. Dietrich Bonhoeffer kan ons helpen om het plaatje wat helder te krijgen. Hij schrijft dat onderlinge christelijke gemeenschap uiteindelijk alleen in Jezus Christus geworteld kan zijn. Ze is een pneumatische werkelijkheid, waarin het de Heilige Geest is die de onderlinge band smeedt. Die band rust dus principieel niet op zaken als onderlinge sympathie of een gedeelde maatschappelijke status. Dat klinkt misschien niet al te spectaculair, maar dat is het eigenlijk wel. Want telkens is er in de gemeente van Christus weer de neiging om de onderlinge gemeenschap niet via Christus te laten lopen, maar rechtstreeks, van (vrome) ziel tot (vrome) ziel. Dat laatste noemt Bonhoeffer een psychische gemeenschap.⁴ Ze staat in scherp contrast met een pneumatische gemeenschap. Hoe we dit denken precies moeten vertalen in de praktijk van de onderlinge gemeenschap is nog niet zo eenvoudig, maar het onderscheid van Bonhoeffer is wel een zinvolle waarschuwing. Onderlinge gemeenschap binnen de gemeente van Jezus Christus speelt principieel over de band van zijn Geest. Hij staat tussen de ander en mij in. Dat is iets wat we moeten onthouden als we nadenken over christelijke gemeenschap. Want zo’n pneumatische gemeenschap blijkt in de praktijk helemaal nog niet zo eenvoudig te zijn. Het gemeenschapsgevoel in een kerkelijke gemeente is vaak veel sterker bij het organiseren van een rommelmarkt of de dreigende sluiting van een kerkgebouw dan bij een gesprek over wie Christus voor ons is, wat we van God ervaren of over de vraag naar de vernieuwende werking van de Heilige Geest in ons eigen leven.

² Zie Bas van der Graaf, ‘Een gemeenschap van discipelen in Amsterdam-West’, in: *Geestkracht. Bulletin voor Charismatische Theologie*, nr. 67 (2011), p. 50. Van der Graaf heeft dit beeld ontleend aan Michael Frost en Alan Hirsch, *The Shaping of the Things to Come. Innovation and Mission for the 21st-Century Church*, Peabody/Erina 2006⁷, p. 47

³ Tim Chester en Steve Timmis, *Total Church. Evangelie en gemeenschap. kerk voor het leven van alledag. Een leermodel voor de kerk van de toekomst*, Amerongen 2011, p. 45. De oorspronkelijke Engelse uitgave verscheen in 2008 onder de titel *Total Church: A Radical Reshaping around Gospel and Community*.

⁴ Dietrich Bonhoeffer, *Leven met elkander*, Den Haag 1987⁵, p. 11-27

Vanmorgen zou ik Bonhoeffer's pneumatische gemeenschap willen uitwerken aan de hand van het concept discipelschap. In dat concept is Bonhoeffer's pneumatische gemeenschap veiliggesteld, althans op papier. Ik wil vanmorgen met u gemeenschapsvorming vanuit discipelschapsontwikkeling bekijken en beoordelen.

Allereerst is het dan zinnig onderscheid te maken tussen lidmaatschap en discipelschap. Lidmaatschap van de kerk betekent niet automatisch discipelschap.⁵ Lidmaatschap is een kwestie van administratie, discipelschap is vooral een kwestie van attitude, van gezindheid. Ons gangbare kerkelijke taalgebruik is soms meer geïnspireerd door lidmaatschapsdenken dan door discipelschapsdenken. We spreken vaak over kerkleden en kerkelijke vrijwilligers bijvoorbeeld, maar dat soort termen kunnen ons wel op een onvruchtbaar spoor zetten. Jezus heeft nooit kerkleden of kerkelijke vrijwilligers willen roepen, maar enkel discipelen. Als we het over de kerk hebben, dan gaat het dus niet vooral om leden, vrijwilligers en bezoekers van kerkdiensten, maar om leerlingen. Dat mag de kerk ook van betrokkenen vragen: dat ze bereid zijn leerling van Jezus Christus te worden over de volle breedte en lengte van hun leven. Dat is het meest fundamentele dat de kerk van mensen kan en mag vragen. En dat is echt iets anders dan dat je ze vraagt op zondagochtend naar de kerk te komen. Wat voorop staat is een gezindheid, niet een activiteit. Het gaat primair over de bereidheid van mensen van Jezus Christus te leren. De rest komt later. Over dat leerling zijn wil ik nu iets meer zeggen.

Leerling worden van Jezus Christus

Leerling zijn van Jezus Christus betekent permanente educatie. Kerkbanken zijn daarom eigenlijk ook schoolbanken, zou je kunnen zeggen, maar dan niet schools. Iemand als de theoloog Harry Kuitert denkt daar overigens heel anders over. Hij stelde ooit dat kerkverlating net als schoolverlating een gezond proces is: een mens is niet bedoeld om eendeloos op school te zitten. Zo is het ook met de kerk: er is een tijd van komen en een tijd van gaan.⁶ Je moet ook weer een keer van die kerk af, net als van school. Het mag duidelijk zijn dat ik in dit denken niet mee kan gaan, althans vanuit mijn beeld van de kerk als existentiële leergemeenschap. Er zijn geen volleerde leerlingen van Jezus Christus die de schoolbanken van het Evangelie definitief achter zich kunnen laten! Leerling-zijn is een blijvende status van volgelingen van Jezus Christus.

Waarom is dat zo? Primair omdat het Evangelie van Jezus Christus haaks staat op dominante trekken in onze cultuur en op gangbare patronen in ons individuele leven. Christenen zijn mensen 'van de Weg', de weg achter Jezus Christus aan. Die weg blijft ergens een vreemde en verrassende weg en dat komt omdat Hij die voorop gaat ons telkens weer ontglipt. Jezus Christus went nooit. We kennen hem ook maar zeer ten dele. Wim Dekker drukt in zijn boek 'Marginaal en missionair' dat besef heel kras uit. Hij zegt dat het heidendom ons allemaal in het bloed zit, gelovig of niet. De christelijke God bevalt ons niet, Hij is te vreemd, we weten eigenlijk geen raad met Jezus. 'De christen is de heiden die door de God van Israël is gestoord en ontregeld en daar nooit helemaal aan kan wennen.'⁷ Ook mooi is wat de nieuwtestamenticus en bisschop Tom Wright niet zonder zelfspot schrijft: "Overal waar Jezus kwam, waren relletjes, overal waar ik kom, schenken ze thee."⁸ Jezus zet ons leven op scherp en neemt het mee langs wegen en paden die vaak even ongebaand als betrouwbaar zijn. Als je er voor kiest leerling van Jezus Christus te worden, kies je voor een leerproces waarin je steeds dieper gestempeld wordt door het even prachtige als weerbarstige geheim dat de dragende grond van je bestaan is geworden.

⁵ Vergelijk E. Stanley Ott, *Twelve dynamic Shifts for Transforming your Church*, Grand Rapids 2002, p.45 ev.

⁶ Een soortgelijke gedachte wordt vertolkt door T. Rendtorff. Aangehaald in K.A. Schippers, *De gemeente als leergemeenschap*, Kampen 1977, p. 7

⁷ Wim Dekker, *Marginaal en missionair Kleine theologie voor een krimpende kerk*, Zoetermeer 2011, p. 67

⁸ Geciteerd in Mark de Boer, *Nooit meer evangeliseren*, Amsterdam 2011, 57

Motieven om te kiezen voor het concept ‘leerling-zijn’

Mijn keuze voor het concept ‘leerling-zijn’ of ‘discipelschap’ als entree voor het nadenken over de kerk heeft oude papieren. Jezus kiest een aantal leerlingen uit en gaat met hen op weg. ‘Leren’ is wezenlijk op die weg. Ik meen dat er goede gronden zijn vanuit dit concept na te denken over de opbouw van de christelijke gemeente, juist ook in onze huidige samenleving. Ik heb daarvoor vanmorgen een tiental motieven.

Leren is iets anders dan deelnemen aan kerkelijke activiteiten

In de *eerste* plaats haalt het concept ‘leerling zijn’ ons weg uit de sfeer van activiteiten en organisatie. Uiteraard gaat leren niet zonder actief zijn en activiteiten en is er zeker ook organisatie voor nodig, maar het begint er niet mee. Inhoud komt vóór vorm. Het begint met een gezindheid, en wel de bereidheid om te leren van Jezus Christus. Discussies over kerkelijke gemeenschap gaan heel snel over de deelname aan concrete activiteiten en bijeenkomsten. De inzet bij discipelschap zet ons op een andere manier stil. Het gaat dan vooral om de vraag wat er in die bijeenkomsten en activiteiten met de deelnemers gebeurt – of niet gebeurt. De inzet bij discipelschap bepaalt ons bij inhoudelijke zaken en vormt daarmee direct ook een goed inhoudelijk meetinstrument voor deelname aan concrete activiteiten. De vraag is dan telkens weer: in hoeverre helpen deze ons op onze leerweg? Zo voorkomen we dat we ons helemaal blindstaren op (bestaande) activiteiten en participatievormen.

Discipelschap veronderstelt gemeenschap

De solo-religieus is als het gaat om de navolging van Christus een contradictio in terminis. Leerling zijn van Jezus Christus heeft alles te maken met een oefening in gemeenschap. Het gaat niet er enkel om dat je samen oefent in zaken die de eigen gemeenschap niet raken (zoals dat op school kan), maar het is altijd ook een oefening in onderlinge gemeenschap. Een dergelijke oefening maakt wezenlijk deel uit van het onderwijsprogramma van de kerkelijke gemeente.

Discipelschap is dus bepaald geen soloreligieuze aangelegenheid. Leren van de Mens die bij uitstek gemeenschap belichaamde, kan zich ten diepste niet in het isolement voltrekken. Dat is wel verleidelijk (‘met een boekje in een hoekje’), zeker in onze tijd, maar het is strijdig met waar het in het leerproces om te doen is. Leren op de weg van de navolging van Jezus Christus is te allen tijde mede een oefening – soms zelfs een heel vervelende oefening – in gemeenschap. Het leerproces moet lijken op wat het beoogt. In de gemeente van Christus leren we van elkaar en aan elkaar. Leraren en leerlingen zijn geen gescheiden categorieën, maar wisselen elkaar af. Dat brengt me op een volgend punt.

Discipelschap verenigt bescheiden voorgangers en bescheiden ‘gewone’ gemeenteleden

Ook de leraar binnen de gemeente van Christus is primair leerling en principieel medeleerling! In de kerk kan soms een groot onderscheid zijn tussen voorgangers en andere ambtsdragers aan de ene kant en ‘leken’ aan de andere kant, maar discipelschap werkt juist verenigend. "Gij zult u niet rabbi laten noemen; want één is uw Meester en gij zijt allen discipelen", zo zouden we een bekend woord van Jezus kunnen variëren (vgl. Mt 23: 8). Er zijn weliswaar geschoolde leraren in de kerk, maar principieel wisselen de rollen elkaar af. Alle leden zijn op hun tijd binnen de gemeenschap leraren en tegelijk is het leerling-zijn een blijvende status voor iedereen.⁹ Juist de voorganger is misschien wel in het bijzonder geroepen primair leerling te zijn, want alleen dan kan hij met vrucht voorgaan. Prachtig in dit verband is een fragment uit het boek van de profeet Jesaja. De profeet spreekt een aantal keren over ‘de knecht des Heren’. Deze knecht wordt sprekend ingevoerd en zegt in hoofdstuk 50 ondermeer dit: “de Here HERE heeft mij als *een leerling leren spreken* om met het woord de moede te kunnen ondersteunen. Hij wekt elke morgen, Hij wekt mij het oor, opdat ik hore zoals leerlingen doen”(vs. 4).¹⁰ Het leerling-zijn is hier

⁹ Norma Cook Everist, *The Church as Learning Community. A Comprehensive Guide to Christian Education*, Nashville 2002, p. 21

¹⁰ In de tekst van de NBV (2004) is het besef van leerling zijn nauwelijks nog aanwezig: “God, de Heer, gaf mij een vaardige tong, waarmee ik de moedelozen kan opbeuren. Elke ochtend wekt hij mijn oor, zodat het toegerust is om

een permanente situatie die telkens ook weer vernieuwd wordt. De bereidheid om zich te wagen aan een existentieel en ook ingrijpend leerproces behoort bij het christen zijn en zeker bij hen die geroepen zijn leiding te geven binnen geloofsgemeenschappen. Permanente educatie is niets iets dat de PKN-synode heeft uitgevonden, maar is domweg gegeven met de keuze voor de navolging van Christus. De keuze voor het concept discipelschap schenkt ons niet alleen aan elkaar, het houdt ons ook bescheiden. We zijn leerlingen, niet minder, maar ook niet meer. De leerling weet dat hij er nog niet is. Er is nog heel veel te leren.

Discipelschap zet ons op het spoor van groei

In de vierde plaats bepaalt het leerling-zijn ons bij beweging en groei. Leerling-zijn betekent dynamiek. Het brengt ons vrijwel automatisch in de sfeer van ontwikkeling en groei. Leren van Jezus Christus betekent groeien in mens-zijn. Weliswaar blijvend met vallen en opstaan, maar toch: groei. Als we het zo formuleren, zitten we op verrassende wijze ook heel dicht in de buurt bij bladen als Happinez, Linda, Libelle en Margriet. Henk de Roest attendeert ons er op dat in veel artikelen in deze en andere bladen de grondtoon die van persoonlijke groei is.¹¹ Het centrale concept 'leerling' in de christelijke traditie sluit daar goed bij aan. Echter hier doemt wel een spanning op omdat 'persoonlijke groei' binnen de kerken bepaald geen dominant thema is. Om de zaak op dit punt wat op scherp te stellen, neem ik u even mee in een gedachte-experiment. Er zijn tegenwoordig kerkelijke gemeentes die zich presenteren op spirituele en paranormale beurzen. Ze doen dat misschien wel vanuit de gedachte dat de kerk in deze tijd eerder 'paranormaal dan 'normaal' geacht kan worden. Een dergelijke stap vind ik origineel en verrassend omdat een kerkelijke gemeente op zo'n beurs helemaal niet verwacht wordt.¹² De spannende vraag is dan wel wat de kerk daar zou willen presenteren; welke bijdrage kan ze leveren aan persoonlijke groei en groei in gemeenschap en hoe verhoudt zich dat aanbod dan tot andere aanbieders? Ook voor gemeenten en parochies die er niet over piekeren zich op dit soort beurzen te presenteren, zijn dit mogelijk wel leerzame vragen! Ze dwingen om als gemeente of parochie scherp te krijgen wat je nu precies beoogt. Stelt u zich eens voor dat uw gemeente of parochie besluit een kraampje te huren op zo'n spirituele beurs: wat zou ze daar dan te bieden hebben?

Leren is nog niet zo eenvoudig, zeker niet in de kerk

Een vijfde motief hangt met het vorige samen. Dat is het dikwijls ontbreken van een leercultuur binnen de kerken. De Britse godsdienstpedagoog John Hull schreef in 1985 een boek over leren in de kerk onder de prikkelende titel *What prevents Christian adults from learning?*¹³ ('Wat weerhoudt christelijke volwassenen om te leren?'). Het voert te ver om dat boek hier echt te introduceren, maar Hull heeft hier echt wel een punt: er is weerstand in de kerk tegen leren, alleen al het woord 'leren' op zich kan verzet oproepen. En dat verzet is er niet enkel bij anderen, maar ook bij onszelf. Eigenlijk hebben we helemaal geen godsdienstpedagoog nodig om mee te voelen wat hier aan de hand is, want laten we maar eerlijk zijn: we hebben vaak helemaal geen zin om echt te leren. Existentieel leren in het spoor van Christus heeft heel vervelende kanten, want we moeten aan de bak, vooral op terreinen die we liever wat toedekken of met rust laten. "Het is het verzet van de patiënt tegen het mes van de chirurg en de boor van de tandarts. Zich openstellen voor Christus is immers zich open stellen voor zijn kritische vragen. En het betekent in negen van de tien gevallen: anders gaan leven!"¹⁴ Zo bezien zijn er goede redenen om het

aandachtig te horen." De 'vaardige tong' kan de indruk wekken dat het leerproces al achter de rug is. Martin Buber en Franz Rosenzweig spreken in hun 'Verdeutschung' van de Schrift hier juist van 'eine Lehrlingszunge', de tong van een leerling.

¹¹ Henk de Roest, *Een huis voor de ziel. Gedachten over de kerk voor binnen en buiten*, Zoetermeer 2010, p. 79

¹² De Duitse gemeenteopbouwman Christian Schwarz zou deze verrassende aanpak typeren als jiu jitsu! Zie voor andere voorbeelden Sake Stoppels, *Voor de verandering*, Zoetermeer 2009, p. 32,33

¹³ John M. Hull, *What prevents Christian adults from learning*, Londen 1985

¹⁴ G.D.J. Dingemans, *In de leerschool van het geloof. Mathetiek en vakdidactiek voor catechese en kerkelijk vormingswerk*, Kampen 1986, p. 136

schap met het Evangelie van Jezus Christus in de supermarkt van welzijn en geluk links te laten liggen of er hooguit de meer prettige zaken van mee te nemen. Existentieel leren is lang niet altijd prettig en zeker in een tijd van 'pick and choose' zijn er sterke impulsen om selectief te winkelen. De Geest overtuigt van zonde, gerechtigheid en oordeel, schrijft de evangelist Johannes, maar daar zitten we meestal helemaal niet op te wachten.¹⁵ Maar zo'n houding vermindert de kansen op wezenlijke, transformerende leerprocessen in de kerk. Dat brengt me al op een volgend element.

Discipelschap zet ons op het spoor van een Tegenstem

In de zesde plaats behoedt het denken in termen van leerling-zijn ons voor gevoelsreligie, waarin onze eigen gevoelens en belevingen een dominante plek innemen. Leren is aanleren en afleren. Leren betekent dat we niet alleen varen op het kompas van gevoel en eigenbelang, maar leren luisteren naar de Stem die ook een Tegenstem zal blijken te zijn. In een tijd waarin dingen vooral leuk moeten zijn, zou de kerk het eerste deel van het motto van de belastingdienst kunnen overnemen: 'leuker kunnen we het niet maken'. En in plaats van het 'wel gemakkelijker' van de belastingdienst, zou ze andere zaken kunnen aanbieden: 'wel beter' bijvoorbeeld of ook 'wel existentiëler' of 'wel zinniger'. Provocerend zou ze zich zelfs met 'wel moeilijker' in de markt kunnen zetten!

Discipelschap haalt ons uit de kerk(dienst)

Denken in termen van leerling-zijn of discipelschap verlegt in de zevende plaats het accent van de kerk naar het Koninkrijk en dat is winst. Kerkopbouw kan soms heel kerkcentrisch worden ingevuld, terwijl het er primair om gaat dat mensen worden geholpen verder te komen op de weg achter Christus aan en te leven uit de volheid van de Geest, juist ook buiten de kerkmuren. De brede samenleving is de primaire ruimte waarbinnen discipelschap gestalte krijgt.¹⁶ We komen zo buiten de muren van de kerk en openen ons voor het Rijk Gods. Het denken vanuit het Rijk Gods verhindert dat we ons opsluiten in de kerk en exclusief van binnen naar buiten gaan denken. Door de concentratie op het Rijk Gods wordt het perspectief van de gemeente ruimer en elk kerkcentrisch denken uitgebannen. Mooi vind ik in dit verband een dertiende artikel dat Daniel de Wolf, de man van de Bijbel in straattaal, aan de bestaande 12 artikelen van het geloof toevoegt: 'Ik geloof in het Koninkrijk van God'.¹⁷ Dat lijkt mij een *leerzame* (!) uitbreiding, waar de kerk veel plezier aan kan beleven. En de samenleving niet minder!

Discipelschap maakt ons tot 'verenigde' mensen

Nog om een andere reden is de verschuiving van de kerk naar het Rijk Gods vruchtbaar. Een van de processen in de modernisering van de maatschappij is dat van differentiëring. Levensdomeinen verzelfstandigen zich ten opzichte van elkaar en hebben allemaal hun eigen spelregels. Kerk en godsdienst worden teruggedrongen tot vooral één samenlevingsdomein, dat van de religie. Zo wordt het lastiger om geloof in te brengen in andere levensdomeinen, zoals economie en politiek. In de kerk als leergemeenschap komt het echter juist aan op leerprocessen die zich niet neerleggen bij de privatisering van kerk en godsdienst. Dat is mijn *achtste* punt. Leerlingen van Jezus Christus hebben uiteindelijk principieel gezien geen weet van differentiëring. Dat proces begrijpen ze eenvoudigweg niet. Hun leerproces stoort zich niet aan de grenzen tussen levensdomeinen, maar wil juist een eenheid scheppen in denken en handelen binnen een gedifferentieerde, om niet te zeggen, verknipte wereld.

De kerk zal mensen moeten kunnen helpen om mensen uit één stuk te worden, fundamenteel gestempeld door het verlangen in *alle* levensdomeinen volgeling van Jezus Christus te worden. Ik heb in dit verband altijd een gedachte van Feitse Boerwinkel onthouden. Hij schreef al weer lang geleden een mooi boek over de Bergrede. Jezus' oproep om volmaakt te zijn (Mattheus 5,48) is voor hem dichterbij gekomen door terug te gaan naar het Hebreeuwse woord *tamiem*. Dat kan vertaald worden met 'uit één stuk', 'op

¹⁵ Johannes 16: 8-11

¹⁶ David Bosch, *Transforming Mission. Paradigm Shifts in Theology of Mission*, New York 1991, p. 67

¹⁷ Daniel de Wolf, *De ontdekking van het koninkrijk*, Vaassen 2009, p. 203

één doel gericht', 'met onverdeeld hart'.¹⁸ Als je Jezus woord zo uitlegt, is de opdracht volmaakt te zijn geen onmogelijke opgave, maar wordt het tot een streven in alle levensdomeinen mens te worden uit één stuk. Boerwinkel haalt in dat verband Psalm 86,11 aan: 'Verenig mijn hart om uw naam te vrezen'. Het uiteenvallen van levensdomeinen kan mensen tot gespleten wezens maken. Het is de roeping van de kerk om mensen langs de weg van discipelschap weer te *verenigen* met zichzelf en in zichzelf.

Leren van Jezus is niet vermoeiend

Bijna aan het slot van mijn verhaal vanmorgen kom ik terug bij de titel van mijn bijdrage. Mijn *negende* punt. Het is een woord van Jezus: 'en leert van mij...' Ik heb ze geplukt uit een bekende uitspraak van Jezus die we nu juist meestal niet direct met leren associëren (Mt. 11: 28-30, NBG 1951):

“Komt tot Mij, allen, die vermoeid en belast zijt, en Ik zal u rust geven; neemt mijn juk op u *en leert van Mij*, want Ik ben zachtmoedig en nederig van hart, en gij zult rust (*anapausis*) vinden voor uw zielen; want mijn juk is zacht en mijn last is licht.” (curs. SS)

Opvallend in deze woorden is dat ook hier sprake is van een uitnodiging een leerproces aan te gaan. In dit leerproces gaat het om rust voor de ziel. 'Ik zal pauze geven aan jullie zielen', zo iets staat er in het Grieks. De ziel kan averij oplopen, beschadigd raken, dood gaan. 'Want wat baat het een mens de hele wereld te winnen en zijn ziel er bij in te boeten? Want wat zou een mens geven in ruil voor zijn ziel?' (Marcus 8: 36,37) Als Jezus mensen uitnodigt om van hem te leren, gaat het altijd weer om het aanboren van en het leven vanuit de kern van mens-zijn. Jezus' uitnodiging aan vermoeide mensen om te leren leven vind ik uiterst actueel in een tijd van tomeloze haast, onbegrensde communicatiemogelijkheden, carrièredruk en existentiële angsten. Het leeraanbod van Jezus is dan niet iets dat er ook nog weer bij komt, iets dat ook nog weer zo nodig moet, maar het is het aanbod waardoor aan onze zielen pauze wordt gegund en ze tot rust kunnen komen. Leren als ontspanning, meer dan als inspanning. Onlangs vergeleek een dominee de kerkdienst met de rust in een voetbalwedstrijd. Even weer bij elkaar komen, gaan zitten, wat eten en drinken, geblesseerden verzorgen en oplappen, nieuwe energie opdoen, misschien wat wisselers inbrengen en de strategie voor de tweede helft bepalen en doornemen. Een mooi beeld van de kerkdienst als rust, als pauze.

De vraag bij dit punt is wel of het leeraanbod vanuit de kerken mensen werkelijk helpt om in de druk en de fragmentatie waarin ze leven een begaanbare en rustgevende weg te vinden. Leren van Jezus is tenminste ook leren pauzeren, zou je kunnen zeggen.

Discipelschapsontwikkeling is als een boemerang voor het kerkelijk aanbod

Mijn laatste en *tiende* punt. Het uitgangspunt dat het functioneren van de gemeente en de parochie primair bedoeld is om individuele en collectieve leerprocessen in het spoor van Jezus Christus mogelijk te maken, is in de *zesde* plaats ook een uitnodiging om kritisch te kijken naar het leerpotentieel van gehanteerde werkvormen. Niet alle werkvormen in de kerk zijn even leerzaam. Ik spits die kwestie toe op de kerkdienst en daarbinnen met name op de preek. Nog altijd heeft de wekelijkse samenkomst op de zondagochtend in de meeste kerken de meest centrale plek in het functioneren van de gemeenschap. Daarbinnen neemt – zeker in de protestantse traditie – de preek weer een belangrijke plaats in. Voor veel gelovigen is de kerkdienst ook het enige 'medium' van geloofscommunicatie. De vraag is echter of de kerkdienst – hoe goed misschien ook qua vorm en inhoud – de kar van het leerproces in haar eentje kan trekken. Onderzoek leert ons dat mensen gemiddeld genomen 10% onthouden van wat ze lezen, 20% van wat ze horen, 30% van wat ze zien, 50% van wat ze horen én zien, 70% van wat ze zelf zeggen en 90% van wat ze zeggen én doen.¹⁹ Het zou interessant zijn te onderzoeken of en zo ja, hoe en waar mensen in hun betrokkenheid bij de kerk worden geholpen in hun mens-zijn en op welke momenten en plekken ze het meeste hebben geleerd. Nu is dat uiteraard nooit precies aan te geven – daarvoor is het leven te

¹⁸ Feitse Boerwinkel, *Meer dan het gewone. Over Jezus en zijn Bergrede*, Baarn 1977, p. 59,60

¹⁹ Cook Everist, a.w., p. 111

complex – maar het zou wel inzicht kunnen bieden waar en hoe leerprocessen vooral kansen krijgen. In een tijd waarin deelname aan kerkelijke activiteiten zwaar onder de druk van ieders drukke agenda staat, is het zaak de kerkelijke praxis te screenen op het leergehalte: in hoeverre draagt het kerkelijk aanbod bij aan het leerling zijn of leerling worden van Jezus Christus in de praktijk van alledag? Die vragen worden in mijn ogen nog te weinig gesteld.²⁰

Tot slot

Ik sluit af en doe dat door even terug te gaan naar die ervaring op die gemeenteavond in Nootdorp. Die redelijk vernietigende opmerking van die eerste spreker zette me wel aan het denken. Daar moesten we als gemeente wel wat mee. Dat leerling zijn misschien toch veel minder vanzelfsprekend is dan hij veronderstelde, heb ik proberen duidelijk te maken in een kerkdienst aan het begin van het nieuwe schooljaar in 2011. In de preek heb ik een moment van stilte ingebouwd waarin ik de hoorders heb gevraagd na te denken over de vraag wat ze als leerlingen van Jezus Christus in hun betrokkenheid bij onze gemeente concreet hebben geleerd in de afgelopen vijf jaren. Na afloop sprak een oudere vrouw me aan die te gast was in onze kerk. Ze is elders kerkelijk zeer betrokken en het geloof heeft een fundamentele plek in haar leven. De vraag had haar zeer verrast en uitgedaagd. ‘Ik heb nog nooit in mijn leven over deze vraag nagedacht, terwijl ik wel van harte een leerling van Jezus Christus wil zijn.’ Zij was bepaald niet de enige die reageerde. Ik kreeg op deze dienst veel meer reacties dan normaal, zelfs nog na een aantal weken.

Misschien is die vraag van toen ook niet zo gek voor nu. Ik geef u een paar vragen mee om eens over door te praten. Mogelijk leiden die vragen tot een heel leerzaam gesprek.

- Wat hebt u door uw betrokkenheid bij uw geloofsgemeenschap de afgelopen jaren geleerd? En waar en hoe hebt u binnen uw geloofsgemeenschap geleerd?
- Wat hebt u door uw betrokkenheid bij de CWN in de afgelopen jaren geleerd?
- Wat zou als leerling van Jezus Christus op dit moment in het bijzonder graag willen leren en zou dat kunnen binnen uw gemeente?
- Wat kunnen we leren(!) van onze verschillende ervaringen?

Aan het einde van de ochtend liet ik ter afsluiting van de lezing een korte clip zien. Zie

http://www.youtube.com/watch?v=Wgg2KYdMpqc&feature=context&context=C3dd6957AD0EgsToPDskLkrWr_7Q6hGOOrERN2kCB1

Dr. S. Stoppels is universitair docent kerkopbouw en diaconiek aan de Faculteit der Godgeleerdheid van de Vrije Universiteit te Amsterdam

²⁰ *The London Institute of Contemporary Christianity* (LICC) poogt het denken aan holistisch discipelschap ingang te doen vinden in kerken. Ze doet dat vanuit het onderzoeksgegeven dat gemeenteleden en parochianen vaak weinig steun ondervinden vanuit hun geloofsgemeenschap bij het zoeken naar een weg om Christus concreet te volgen in het dagelijkse leven. Zie voor meer informatie www.licc.org.uk